

Miro Nieminen

VAROKAA HIIPIVÄÄ KUOLEMAA
Espanjantaudista tiedottaminen Terveystieteiden lehdessä ja
tamperelaisissa sanomalehdissä

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Kandidaatin tutkielma

Toukokuu.2021

TIIVISTELMÄ

Miro Nieminen: Varokaa hiipivää kuolemaa
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Historian tutkinto-ohjelma
Toukokuu.2021

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää millaista tietoa ja ohjeita ihmisille jaettiin lehtien välityksellä espanjantautiin liittyen. Tutkimuksessa tarkasteltiin Suomen Terveystieteiden lehteä, Aamulehteä, Tampereen Sanomia ja Työkansaa. Tutkimuksen havainnot on jaettu kolmeen kategoriaan: taudista jaettuun tietoon, taudin ehkäisyyn ja taudin hoitoon. Espanjantauti oli vuosina 1918–1920 riehunut influenssapandemia. Lehdet toimivat tärkeänä viestintäkanavana. Lehtien avulla oli mahdollista jakaa virallisia tiedonantoja tehokkaasti suurille massoille. Terveystieteiden lehtien kirjoittavat lääkärit kirjoittivat myös sanomalehtiin.

Tutkimuksessa havaittiin, että espanjantaudin luonteesta välitettiin ihmisille avoimesti tietoa. Suomalaisille kerrottiin taudin aiheuttajan olevan bakteeri. Tämän lisäksi ihmisille välitettiin tiedeyhteisön epäilyjä siitä, ettei espanjantaudin aiheuttaja ollutkaan tiedossa. Espanjantaudista kerrottaessa vedottiin tieteen auktoriteettiin. Espanjantautia ei kuvattu vakavaksi, koska tavoitteena oli ehkäistä paniikkia. Lukijoille kerrottiin espanjantaudin leviävän nopeasti tarttumalla ihmisestä toiseen pisaroiden välityksellä. Heille annettiin keinoja taudilta suojautumiseen. Näitä keinoja olivat käsien peseminen, suun pitäminen puhtaana, ihmismassojen välttäminen, sairailta eristäytyminen, riskiryhmien suojeleminen ja sairaiden eristäytyminen. Kansallisen tautistrategian puuttumisen seurauksena lehdillä oli keskeinen merkitys taudin leviämisen ehkäisemisessä.

Lepo oli taudin tärkein hoitokeino. Suhtautuminen alkoholin käyttöön taudin lääkitsemiseksi oli ristiriitaista; enemmistö tekstejä kirjoittaneista lääkäreistä vastusti, mutta osa puolusti sen käyttöä. Monia kansansuosimia hoitokeinoja vastustettiin kuten saunomista ja erilaisia kaupanolevia kuumepulvereita. Kulutuskulttuuri vaikutti annettuihin ohjeisiin, koska ohjeissa suositeltiin käyttämään tietyn merkin desinfiointiainetta tai myytäviä sängynlämmittimiä.

Espanjantaudin kerrottiin olevan vaarallinen, jos sai jälkitaudin. Jälkitaudin syyksi annettiin levon puute varsinaista tautia sairastettaessa. Lääkäri oli kutsuttava, jos oli saanut jälkitaudin. Ihmisille kerrottiin, ettei espanjantautiin ollut olemassa lääkettä, minkä johdosta taudin ehkäiseminen oli ihmisen omalla vastuulla. Samoin jälkitautien kerrottiin olevan ihmisen oman toiminnan seurausta. Ohjeissa korostuikin yksilön oma vastuu taudin torjunnassa ja hoidossa.

Avainsanat: espanjantauti, influenssa, lehdistö, Suomen Terveystieteiden lehti, Aamulehti, Tampereen Sanomat, Työkansa,

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO.....	3
1.1 Aiheen esittely.....	3
1.2 Lähteet.....	5
1.3 Metodi ja tutkimuksen tekeminen.....	7
1.4 Aiempi tutkimus ja tutkimuskirjallisuus.....	8
1.5 Termit.....	8
2 Espanjantaudin kuvaukset.....	9
2.1 Espanjantaudin identiteetti ei ole hukassa.....	9
2.2 Basilli espanjantaudin takana.....	10
3. Kuinka espanjantaudin leviäminen estetään.....	11
3.1 Kuinka välttyä taudilta.....	11
3.2 Millaisilla keinoilla taudilta voi suojautua.....	14
4. Espanjantaudin hoito.....	15
4.1. Mitä pitäisi tehdä sairastuessa.....	15
4.2 Jos ei terva, viina ja sauna auta.....	17
4.3 Jälkitauti tulee ja tappaa.....	19
5. Johtopäätökset.....	21
6. Lähteet ja kirjallisuus.....	22
I Painetut lähteet.....	22
1. Lehdistö.....	22
II Tutkimuskirjallisuus.....	22
1. Verkkosivut.....	22
2. Kirjallisuus.....	22

1. JOHDANTO

1.1 Aiheen esittely

Vuosina 1918–1920 maailmaa kuritti espanjantautina tunnettu influenssapandemia, joka iski kolmena aaltona. Se lukeutuu yhdeksi historian tuhoisimmista pandemioista; se surmasi arviolta noin 30–50 miljoonaa ihmistä. Näistä enemmistö sai surmansa Aasiassa ja Afrikassa. Intiassa yksistään uskotaan saaneen surmansa 20 miljoonaa ihmistä. Espanjantauti ei kuitenkaan ollut mustan surman kaltainen demografinen katastrofi, koska maailman kokonaisväestö oli suurempi vuonna 1918 kuin ennen mustaa surmaa.¹

Espanjantaudin ensimmäinen aalto iski vuoden 1918 keväällä ja se muistutti tappavuudeltaan tyypillistä influenssapandemiaa. Se ei herättänyt huomiota, vaikka siinä esiintyi espanjantaudille tyypillisiä piirteitä kuten nuorten aikuisten suurta osuutta kuolleista. Keskellä maailmansotaa uusi influenssapandemia ei ylittänyt uutiskynnystä ja sotasensuuri varmisti lehdistön hiljaisuuden taudin suhteen.²

Espanjantaudin alkuperästä on esitetty lukuisia teorioita. Kiinaa ja Ranskaa on epäilty espanjantaudin lähtömaaksi, mutta nämä teoriat pohjautuvat epävarmoihin todisteisiin. Ensimmäiset espanjantaudin sairastapaukset raportoitiin amerikkalaisessa sotilasleirissä Kansasissa maaliskuussa 1918. Maaliskuun aikana espanjantautia havaittiin sotilasleireillä eri puolilla Yhdysvaltoja. Näiltä leireiltä se levisi maaliskuun kuluessa sotilaiden mukana Eurooppaan. Euroopan ensimmäiset espanjantauti tapaukset havaittiin Bordeaux'ssa, joka toimi amerikkalaisten joukkojen tärkeänä mairinnoususatamana. Espanjantauti levisi Ranskasta juoksuhautojen yli saksalaisten keskuuteen ja se saavutti Espanjan ylittämällä Pyreneet. Espanjassa ei ollut sensuuria, koska se oli onnistunut pysymään sivussa Maailmansodasta. Tämän seurauksena ensimmäiset julkiset tiedot pandemiasta olivat peräisin Espanjasta. Espanjantauti sai tästä nimensä, koska aikalaiset olettivat taudin olevan alun perin puhjennut Espanjassa.³ Influenssapandemioita nimetään sen mukaan mistä maasta tai kaupungista niiden uskotaan olevan peräisin.⁴ Vuosien 1890–91 influenssaa nimitettiin suomessa

¹ Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 10.

² Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 54–55.

³ Ibid.

⁴ Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 10.

”ryssän yskäksi” tai ”ryssän kuumeeksi” sekä englanniksi ”russian flu”. Vastaavasti vuoden 1968 influenssapandemiaa kutsutaan hongkongilaiseksi, koska se havaittiin siellä ensimmäisen kerran.⁵

Suomeen espanjantauti saapui viimeistään kesäkuun lopulla, mutta sitä saattoi esiintyä sotaväen keskuudessa jo toukokuussa. Toukokuussa esiintyi influenssaa saksalaisten ja suomalaisten sotilaiden keskuudessa, mutta ei ole varmuutta olivatko nämä tapaukset espanjantauti viruksen aiheuttamia vai tavallisen kausi influenssan. Ei kuitenkaan voida poissulkea sitä, etteikö espanjantauti olisi voinut jo saapua Suomeen toukokuussa, mutta puhjeta epidemiaksi vasta kesäkuussa. Suomalainen lehdistö oli uutisoinut uuden influenssaa muistuttavan taudin leviämisestä Espanjassa, minkä seurauksena espanjantaudin virallinen puhkeaminen kesäkuun lopulla ei tullut yllätyksenä. Heinäkuun alussa alkoi tulla ilmoituksia ympäri Suomea uuden influenssan leviämisestä. Heinäkuussa virallisten sairaustilastojen mukaan Suomessa oli ollut noin kolmetoistatuhatta tautitapausta. Elokuussa espanjantauti laantui Suomessa; tautitapausten määrä laski noin kolmeen ja puoleen tuhanteen. Tämäkin oli kuitenkin tavallista enemmän. Elokuuta pidetään taukona espanjantaudin ensimmäisen ja toisen aallon välillä Suomessa.⁶

Espanjantaudin toinen tautiaalto puhkesi elokuussa 1918.⁷ Tämä oli paljon tuhoisampi kuin ensimmäinen aalto.⁸ Suomessa espanjantauti alkoi jälleen leviämään syyskuun puolivälissä ja toisen aallon huippu koettiin lokakuussa, jolloin tapahtui lähes puolet koko vuoden espanjantautitapauksista.⁹ Kolmas aalto puhkesi alkuvuonna 1919. Siitä olevat tiedot ovat hajanaisempia ja jotkut virustutkijat esittävät, että kyseessä ei ollut enää varsinainen espanjantauti, vaan muuntuneen viruksen aiheuttama jälkiaalto.¹⁰ Suomessa espanjantaudin kolmas aalto puhkesi maaliskuussa ja taudin huippu koettiin huhtikuussa, mutta tautia esiintyi vielä toukokuussa.¹¹

Espanjantauti oli influenssapandemia. Influenssoja aiheuttavat influenssavirukset, jotka ovat yksinkertaisia loisia. Espanjantautia aiheutti H1N1-virus.¹² H1N1-virus aiheutti myös vuoden 2009 sikainfluenssapandemian.¹³ Influenssavirusten leviäminen riippuu väestön immunitetista virusta kohtaan. Tauti ei leviä hyvin, kun merkittävä osa väestöstä on immuuni sille. Jos väestöltä puuttuu immunitetti, tauti pääsee leviämään laajalti. Normaalisti väestön immunitetti pitää influenssan

⁵ Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 52, 60.

⁶ Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 62–68.

⁷ Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 56.

⁸ Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 10.

⁹ Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 68.

¹⁰ Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 57–58.

¹¹ Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 68.

¹² Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 35.

¹³ <https://www.cdc.gov/flu/pandemic-resources/2009-h1n1-pandemic.html>

paikallisina epidemioina, mutta noin kymmenen ja neljäkymmenen vuoden välein ilmaantuu uusi influenssavirus, joka aiheuttaa immuniteetittömässä väestössä pandemian. Pandemiaviruksen vakavuus laantuu, kun väestön immuniteetti sitä kohtaan kasvaa muuttuen kausi-influenssaksi, jonka vuorostaan syrjäyttää uusi pandemiavirus väistämättä.¹⁴ Espanjantautipandemia johtuikin uuden influenssaviruksen siirtymisestä ihmisiin.

Influenssa on hengitystieinfektio ja se leviää pisaratartuntana. Sen oireet vaihtelevat olemattomista aina hengenvaaralliseen asti, mutta usein influenssa koetaan kohtuullisen lievänä. Influenssan tekee vaaralliseksi sen jälkitaudit kuten keuhkokuume. Keuhkokuumetta voi aiheuttaa influenssavirus tai yleisemmin bakteeri. Keuhkokuumetta voi aiheuttaa esimerkiksi *Haemophilus Influenzae*. Influenssa kuolleisuuteen vaikuttaa potilaan ikä, perustaudit, immuniteetti ja potilaan sen hetkinen kunto.¹⁵

Tutkielmassani tarkastelen millaista tietoa tamperelaisissa sanomalehdissä ja Suomen Terveystieteiden lehdessä välitettiin kansalaisille espanjantautiin liittyen. Tämä on samalla tutkimuskysymykseni. Tutkielman aikarajaus on heinäkuusta 1918 vuoden 1920 alkuun. Tämä kattaa espanjantaudin kolme aaltoa. Jatkan tarkasteluani näiden aaltojen jälkeiseen aikaan, koska vaikka espanjantauti oli kadonnut aikalaiset eivät tienneet tätä.

1.2 Lähteet

Tutkielmassa käytetään lähdeaineistona sekä sanoma- että aikakauslehtiä. Lehdet toimivat pääasiallisena viestintäkanavana 1900-luvun alussa oli keskeinen rooli 1900-luvun, jonka ansiosta ne muodostavat hyvän lähteen tutkielmalle. Tutkielma kirjoitettiin COVID-19-pandemian aikana, minkä seurauksena fyysisten aineistojen saaminen oli epävarmaa. Koska lehdet oli digitoitu, ne olivat saatavilla riippumatta tautitilanteesta. Tämän seurauksena lähteet rajautuvat lehtiin.

Sanomalehdistä lähteinä toimii Aamulehti, Tampereen Sanomat ja Työkansa. Kansanlehti ei toimi tutkimuksessa lähteenä, koska se lakkautettiin punaisen Tampereen kaaduttua. Kansanlehti alkoi ilmestyä uudelleen tammikuussa 1919, tosin Kansan Sana nimisenä.¹⁶ Nämä sanomalehdet toimivat lähteinä, koska niissä annettiin tietoa espanjantautiin liittyen ja ne oli julkaistu Tampereella. Tutkielmassa tarkasteltiin yhtätoista sanomalehdissä julkaistua artikkelia. Tarkasteltavien sanomalehtien määrää olisi voinut lisätä laajentamalla maantieteellistä rajausta, mutta

¹⁴ Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 35–36.

¹⁵ Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 35–41.

¹⁶ Pietilä, *Aatetaistoa ja jymyutisia*, 113–120.

sanomalehdissä julkaistut tekstit tarkoitettiin kaikille riippumatta heidän kiinnostuksestaan terveydenhoitoon.

Yhä suosittu Aamulehti ilmestyi ensimmäistä kertaa vuonna 1881. Lehti oli poliittisesti suomen kielen kannattaja.¹⁷ Sisällissodan aikana punaiset lopettivat Aamulehden ja Tampereen Sanomien julkaisemisen, mutta Työkansa sai ilmestyä.¹⁸

Vuonna 1866 perustettu Tampereen Sanomat oli Tampereen ensimmäinen sanomalehti.¹⁹ Tampereen Sanomat koki konkurssin vuonna 1900,²⁰ mutta se perustettiin uudelleen vuonna 1905 nuorsuomalaisena lehtenä.²¹ Tampereen Sanomien paino tuhoutui Tampereen taistelussa ja se siirtyi siitä kielletyn Kansanlehden tiloihin. Tämä Tampereen Sanomien toinen elämä päättyi maaliskuussa 1919, kun Kansanlehti sai painotilansa takaisin.²²

Työkansa oli Kristillisen Työväenliiton vuonna 1907 perustama lehti. Vuonna 1913 Työkansasta tuli liiton päälehti, kun turkulainen Tähti-lehti lopetti ilmestymisensä. Se ilmestyi kolmesti viikossa. Tutkimusajankohtana lehti oli vielä sanomalehti, mutta se muuttui myöhemmin hengelliseksi kuukausilehdeksi. Nykyään lehti ilmestyy nimellä Sana ja Työ.²³

Suomen Terveydenhoitolehti toimii aikakausilehti lähteenä. Lehti tunnetaan nykyään Kotilääkärinä.²⁴ Sen tarkoituksena oli valistaa kansalaisia lääketieteeseen, terveydenhoitoon ja terveyteen liittyvissä kysymyksissä. Lehden kirjoittamisessa ja levittämisessä auttoivat terveydenhoidon ammattilaiset.²⁵ Terveydenhoitolehden kohdeyleisönä olivat erityisesti terveydenhoidosta kiinnostuneet. Tästä syystä voidaan olettaa, että he olivat kiinnostuneita espanjantaudista ja sen hoitamisesta. Suomen Terveydenhoitolehdestä tutkielmassani oli lähteenä yhteensä kuusi artikkelia.

Samat lääkärit kirjoittivat sekä sanomalehtiin että Terveydenhoitolehteen.²⁶ Yksi heistä oli Konrad ReijoWaara (1853–1936), joka oli yksi 1900-luvun alun tärkeimmistä suomalaisista lääkäreistä. Hänet tunnetaan kansantajuisten terveystalousten isänä ja Terveydenhoitolehden perustajana. Hän

¹⁷ Pietilä, *Aatetaistoa ja jymy uutisia*, 52–53.

¹⁸ Pietilä, *Aatetaistoa ja jymy uutisia*, 112–113.

¹⁹ Pietilä, *Aatetaistoa ja jymy uutisia*, 28.

²⁰ Pietilä, *Aatetaistoa ja jymy uutisia*, 87.

²¹ Pietilä, *Aatetaistoa ja jymy uutisia*, 100.

²² Pietilä, *Aatetaistoa ja jymy uutisia*, 118–119.

²³ Pietilä, *Aatetaistoa ja jymy uutisia*, 115–116.

²⁴ Uino Ari, Malmberg Raili, Leino-Kaukiainen, Pirkko & Kallio Veikko. *Aikakausilehdistön historia. Yleis-aikakausilehdet*. Suomen lehdistön historia 8. Kustannuskiila Oy: Kuopio, 1991. 265–266.

²⁵ *ibid.*

²⁶ Katso esimerkiksi: Armas Ruotsalainen, 'Influenssan eli espanjantaudin uhatessa', Suomen Terveydenhoitolehti, 1/1920, 4–6. & Armas Ruotsalainen, 'Influenssan kulkiessa', Tampereen Sanomat, 120/1918, 4.

toimi sen päätoimittajana vuosina 1905–1918. Tämän lisäksi hän toimi työväen yhdistyksessä ja raittiusseurassa. ReijoWaaralle kansanterveyden parantamisessa hygienialla oli erityinen rooli.²⁷ Muista artikkeleista kirjoittaneista lääkäreistä ei löytynyt tietoa, mikä kertoo mahdollisesta tutkimuksellisesta aukosta.

Heidän kirjoittamiensa artikkelien lisäksi sanomalehdissä oli julkaistu Lääkintöhallituksen²⁸ ja Terveydenhoito toimiston²⁹ ilmoituksia. Lääkintöhallitus oli sisäministeriön alainen maan lääketiedettä johtava elin. Terveydenhoito toimisto oli kunnanalainen virasto, jonka tehtävänä oli valvoa ja toimeenpanna terveydenhoitoon liittyviä tehtäviä paikallistasolla.³⁰

1.3 Metodi ja tutkimuksen tekeminen

Tutkimuksen metodina toimii laadullinen sisältöanalyysi. Tutkielmassa analysoitiin seitsemäätoista artikkelia. Tutkimusmetodiksi valikoitui laadullinen sisältöanalyysi, koska analysoitavia artikkeleita oli vähän. Aineiston pienuus esti määrällisen analyysin, mutta mahdollisesti tarkemman laadullisen analyysin.

Tutkimuksen aineistoa haettiin kansalliskirjaston verkkoaineistosta erilaisilla hakusanoilla. Sanomalehtien hakua oli rajoitettu maantieteellisesti julkaisupaikkana Tampereeseen ja julkaisuajankohtana 01.01.1918–01.01.1920. Sanomalehtiä hain hakusanoilla: influenssa, keuhkokuume, espanjantauti, yskä, kuume ja katarri.

Aikakausilehtiä haettiin samalla tavalla kuin sanomalehtiä, mutta ilman maantieteellistä rajausta. Terveydenhoitolehti valikoitui, koska oli ainoa lehti, josta tuli enemmän kuin yksittäisiä osumia. Terveydenhoitolehdestä haettiin samoilla hakusanoille kuin sanomalehdistä. Näiden lisäksi käytettiin hakusanoina erilaisia hoitomuotoja: kylmä kääre ja lämpöpullo.

Tutkimus tehtiin lukemalla valikoituja artikkeleita ja hakemalla niistä tietoa tutkimusaiheesta. Artikkeleissa ollutta tietoa avattiin tutkimuskirjallisuuden avulla. Tutkimuskirjallisuus auttoi lisäksi artikkeleissa olleen tiedon kontekstioimisessa.

²⁷ Hietala, Marjatta: ReijoWaaara, Konrad. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (viitattu 26.11.2020).

²⁸ 'Lääkintöhallituksen julistus yleisölle', *Työkansa*, 14.10.1918.

²⁹ Terveydenhoito toimisto, 'Tautisuudesta Tampereella', *Aamulehti*, 27.10.1918, 3.

³⁰ Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa* 183–187.

1.4 Aiempi tutkimus ja tutkimuskirjallisuus

Espanjantaudista Suomessa tehty tutkimus on vähäistä lääketieteen ulkopuolella, vaikka media on osoittanut sitä kohtaan kiinnostusta eri influenssapandemioiden aikana.³¹ Aiheesta on julkaistu Suomessa vain yksi tieteellinen historiallinen monografia E. Linnanmäen *Espanjantauti Suomessa*.³² Teos ilmestyi vuonna 2005. Teos toimii tutkielman pääasiallisena tutkimuskirjallisuutena, koska se on ainutlaatuinen tutkimus espanjantaudista Suomessa ja se on suhteellisen tuore tutkimus. Teos käsittelee espanjantautia Suomessa laaja-alaisesti. Teoksessa ei kuitenkaan käsitellä Tampereen olosuhteita. Tämä ei ole ongelma, koska Tampereen merkitys tutkimuksessa toimii lähinnä aineiston rajauksena.

Suomen ulkopuolella espanjantautia ja influenssan historiaa on tutkittu enemmän. Vuonna 1918 Suomi oli kiinteä osa eurooppalaista kulttuuripiiriä ja monet yleiseurooppalaiset ilmiöt heijastuivat Suomeen. Tästä syystä johtuen ulkomaalainen tutkimus on relevanttia espanjantautiin Suomessa liittyen. Tärkein ulkomaalainen teos, jota olen käyttänyt, on Mark Honigsbaumin kirjoittama 'A History of the Great Influenza Pandemics, Death, Panic and Hysteria, 1830–1920'³³. Teos käsittelee influenssaa kulttuurihistoriallisesti. Se keskittyy erityisesti vuosien 1890–1891 pandemiaan ja espanjantautiin.

1.5 Termit

Tutkielmassa espanjantauti erotetaan influenssasta. Espanjantaudilla viitataan vuonna 1918 alkaneeseen pandemiaan, kun taas influenssalla tarkoitan tautia yleisesti. Influenssa tarkoittaa lisäksi aikalaisten omaa konstruktioita taudista. Influenssa kuten kaikki taudit ja sairaudet eivät ole pelkästään biologisia ilmiöitä, vaan ne ovat lisäksi sosiaalisia ja kulttuurisia ilmiöitä. Menneisyyden ihmiset antoivat erilaisia merkityksiä ja selityksiä taudeille kuin nykyajan ihmiset.

³¹ Esim. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2009/11/16/sikainfluenssa-pelattya-harmittomampi-tauti>. (27.11.2020). & <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/sata-vuotta-sitten-jyllanneella-espanjantaudilla-ja-koronalla-yllattavan-paljon-yhtalaisyyksia-nain-tautia-torjuttiin-tuolloin/7773486> (27.11.2020).

³² Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*.

³³ Honigsbaum, *A History of the Great Influenza Pandemics*.

2 Espanjantaudin kuvaukset

Uudesta taudista kertominen kuuluu olennaisesti sen vastaiseen kamppailuun. Hoitaakseen tautia suomalaisten oli tiedettävä mistä oikein oli kyse. Ohjeiden noudattamisessa varmasti auttoi lääkärien kertomat tiedot taudista, koska tämän ansiosta lukijat saivat kuvan, jossa ohjeiden antajat tiesivät mistä puhuivat.

2.1 Espanjantaudin identiteetti ei ole hukassa

Tarkastelemistani lehdistä Tampereen Sanomat kertoi espanjantaudista ensimmäisenä heinäkuun seitsemäntenä ilmestyneessä numerossaan. Tuolloin he kertoivat espanjantaudin muistuttavan: ”jonkin verran influenssaa.”³⁴ Kahta päivää myöhemmin Aamulehti kuvasi lukijoilleen espanjantaudin olevan influenssaa.³⁵ Myös Terveystieteiden lehti kertoi taudin olevan influenssaa syyskuun numerossaan.³⁶ Tampereen sanomien tiedot olivat peräisin Saksasta, jossa oli Kochin instituutissa tehty kokeita.³⁷ Kochin laitos on ja oli tärkeä instituutti taistelussa erilaisia kulkutauteja vastaan.³⁸ Myös Terveystieteiden lehtien tiedot pohjautuivat saksalaisiin kokeisiin.³⁹

Kansalaisille oli tärkeätä kertoa espanjantaudin olevan juuri influenssaa, koska se meni helposti sekaisin muiden tautien kuten isorokon kanssa. Isorokko aiheutti ensioireinaan esimerkiksi korkeaa kuumetta ja lihassärkyä, joita esiintyi myös influenssassa.⁴⁰ Espanjantaudin poikkeuksellisen luonteen takia epidemian alussa lääkäritkin saattoivat erehtyä taudin luonteesta, luullen sen olevan esimerkiksi ruttoa tai jokin trooppinen tauti.⁴¹ Lääkäreiden epäilyksistä ei kuitenkaan kerrottu suurelle yleisölle.

Kansalaisille espanjantaudin kerrottiin olevan sama tauti, kuin vuosina 1890–1891 riehunut ns. ”Ryssän yskä”.⁴² Tämä oli ensimmäinen moderni influenssapandemia ja se herätti laajaa kiinnostusta lääkäreiden parissa. ”Ryssän yskän” vaikutuksista Suomessa ei ole olemassa mitään tilastoja, mutta sen kerrottiin olleen laajalle levinnyttä. Influenssalle tyypillisesti se ei ollut terveelle yksilölle

³⁴ 'Espanjan tauti.', *Tampereen Sanomat*, 07.07.1918, 3.

³⁵ 'Espanjan tauti Tampereella', *Aamulehti*, 09.07.1918, 5.

³⁶ E. L., 'Espanjantauti eli influenssa', *Suomen Terveystieteiden lehti*, 9/1918, 132–133.

³⁷ 'Espanjan tauti.', *Tampereen Sanomat*, 07.07.1918, 3.

³⁸ https://www.rki.de/EN/Content/Institute/History/history_node_en.html

³⁹ E. L., 'Espanjantauti eli influenssa', *Suomen Terveystieteiden lehti*, 9/1918, 132–133.

⁴⁰ <https://www.cdc.gov/smallpox/symptoms/index.html>

⁴¹ Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 189.

⁴² Konrad Reijo Waara, 'Espanjantauti', *Työkansa*, 16.10.1918.

vaarallinen, mutta siihen kuoli määrällisesti paljon ihmisiä.⁴³ Lehdistö osoitti suurta kiinnostusta pandemiaa kohtaan,⁴⁴ jonka seurauksena lukijat eri puolilla maailmaa olivat tietoisia ”ryssän yskästä”. Kansan muistuttaminen ”ryssän yskästä” auttoi espanjantaudin vastaisessa sodassa, koska näin ihmisille palautettiin mieliin edeltävä influenssapandemia. Ihmisiä varmasti rauhoitti tieto siitä, että he olivat jo aiemmin kohdanneet ja selvinneet espanjantaudin serkusta.

Espanjantaudin oireista kerrottiin paljon. Espanjantaudille ominaisista vaarallisista oireista kuten syanoosista⁴⁵ ei kerrottu. Syanoosissa sairaan iho muuttui hapenpuutteesta siniseksi, jonka lisäksi se johti usein kuolemaan. Taudin ensioireiksi kuvattiin vilunväreet, joita seurasi hyvin korkea kuume.⁴⁶ Kuumeeseen kerrottiin liittyvän kovaa päänsärkyä, jonka lisäksi särkyä esiintyi eripuolilla kehoa.⁴⁷ Espanjantaudin oireiden kerrottiin siis olevan tyypillisiä influenssan oireita. Tämä johtui mahdollisesti pyrkimyksestä hillitä epidemian aiheuttamaa paniikkia. Influenssan kestosta kerrottiin, että se saattaa vaihdella tavallisesta 3–4 päivästä aina jopa kolmeen viikkoon.⁴⁸ Oireiden kuvaus auttoi kansalaisia tunnistamaan mikä tauti heillä on, koska muutakaan keinoa tähän ei ollut.

2.2 Basilli espanjantaudin takana

Valtaosa lääkäreistä uskoi espanjantaudin alkaessa influenssan olevan bakteerien aiheuttama tauti.⁴⁹ Saksalainen Richard Pfeiffer kertoi vuonna 1892 eristäneensä⁵⁰ influenssaa aiheuttavan bakteerin (*Haemophilus Influenzae*), joka tunnettiin paremmin Pfeifferin basillina. Useilla tutkijoilla oli kuitenkin ongelmia tämän bakteerin eristämässä ja monet heistä kiistivätkin Pfeifferin löydön merkityksen. Lääkäreiden ja tiedemiesten valtavirta kuitenkin uskoi Pfeifferin basillin aiheuttavan influenssaa.⁵¹ Tähän uskoen lääkärit kertoivat lehdissä espanjantaudin olevan basillien eli bakteerien aiheuttama. Tämä usko oli vahvaa erityisesti epidemian alussa. Lääkärit olisivat lisäksi voineet kertoa taudinaiheuttajasta paljon erilaista tietoa, mutta he päätyivät pintapuoliseen kuvaukseen: ”Influenssan synnyttäjänä on sauvanmuotoinen influenssabasilli. Se on pienempiä bakteereja, joita tunnetaan.”⁵² Tämä oli katkelma Armas Ruotsalaisen artikkelista ’Influenssan kulkiessa’, joka ilmestyi Tampereen sanomissa elokuun ensimmäisenä päivänä. Kuitenkaan bakteereilla ei ollut suurta roolia ohjeissa ja

⁴³ Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 52–53.

⁴⁴ Honigsbaum, *A History of the Great Influenza Pandemics*, 35.

⁴⁵ Syanoosi on tilanne, jossa veri ei kykene kuljettamaan happea tarpeeksi, joka johtaa sinisen värin ilmentymiseen ihoon. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK482247/>

⁴⁶ ’Espanjan tauti Tampereella’, *Aamulehti*, 09.07.1918, 5

⁴⁷ E. L., ’Espanjantauti eli influenssa’, *Suomen Terveystieteiden lehti*, 9/1918, 133.

⁴⁸ Armas Ruotsalainen, ’Influenssan kulkiessa’, *Tampereen Sanomat*, 01.08.1918, 4.

⁴⁹ Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 33.

⁵⁰ Bakteerin eristämässä joukosta eri bakteerilajeja eristetään haluttu laji.

⁵¹ Tognotti E., *Scientific Triumphalism and learning from facts*, 103.

⁵² Armas Ruotsalainen, ’Influenssan kulkiessa’, *Tampereen Sanomat*, 01.08.1918, 4.

Ruotsalaisen katkelma vaikuttaakin olleen enemmänkin kiinnostava tiedonmurunen, kuin oleellinen tieto espanjantaudin vastaisessa kamppailussa. Tällä tiedolla on kuitenkin voinut olla tarkoituksena kansalaisille kertominen lääkäreiden olevan selvillä taudin syistä. Tämä olisi hälventänyt paniikkia ja pelkoja, sekä lisännyt annettujen ohjeiden uskottavuutta.

Pandemian kuluessa usko Pfeifferin basilliin influenssan aiheuttajana horjui.⁵³ Reijo Waaran lokakuussa 1918 Työkansassa ilmestyneessä artikkelissa tuli esille juuri tämä ajatus:

”Waikkakin tauti on wanha tuttu, eiwät tiedemiehetkään wielä ole aiwan selwillä siitä, mikä bakteerilaji tahi pikkuolio se oikeastaan on, joka on tautiin syypään, tahi vaikuttawatko ehkä useammat bakteerilajit yhdessä.”⁵⁴

Vaikka Pfeifferin basillin syyllisyydestä esitettiin epäilyksiä, bakteerien osallisuutta influenssan aiheuttajaksi ei asetettu kyseenalaiseksi. Lääkärit halusivat viestinnässäänkin pitää kiinni lujasti uskostaan bakteereihin influenssan aiheuttajina. Koska influenssa viruksen löytyminen oli vielä yli kymmenen vuoden päässä,⁵⁵ olisi espanjantaudin aiheuttaja jäänyt tuntemattomaksi. Tämä olisi ollut kova kolaus lääketieteen arvovalle, joka suitsutti bakteriologian mahtia kulkutautien vastaisessa taistelussa.⁵⁶

3. Kuinka espanjantaudin leviäminen estetään

Kulkutaudin iskiessä paras ohje on siltä suojautuminen. Taudilta suojautumisessa auttaa tieto taudin leviämistavoista. Espanjantaudin iskiessä suuriosa suomalaisista lääkäreistä uskoi influenssan leviävän tarttumalla. Tosin valtaosa lääkäreistä oli jo tätä mieltä melkein kolmekymmentä vuotta aiemmin ”ryssän kuumeen” aikana.⁵⁷ Näin ollen näkemys influenssasta tartunta tautina ei ollut enää mikään uusi idea. Nämä käsitykset tosin koskettavat vain pientä, koulutettua osaa Suomen kansasta. On aivan mahdollista, että kansan keskuudessa oli monia erilaisia käsityksiä siitä, kuinka influenssa levisi.

3.1 Kuinka välttyä taudilta

Espanjantaudin vastaisessa kamppailussa viranomaisilla ja kansalaisilla oli oma roolinsa.⁵⁸ Viranomaiset pyrkivät kamppailemaan tautia vastaan paikallistasolla. Syksyllä lääkintöhallitus oli

⁵³ Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 190.

⁵⁴ Konrad Reijo Waara, 'Espanjantauti', *Työkansa*, 16.10.1918.

⁵⁵ Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 190.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 52.

⁵⁸ Lauri Taipale, 'Espanjan taudista', *Suomen Terveystieteiden lehti*, 4/1919, 59.

esittänyt maaherroille suurimpien kansankokousten ja markkinoiden perumista. Keväällä 1919 viranomaiset kielsivät useilla paikkakunnilla kaikki julkiset huvitukset. Nämä olivat paikallisia toimia ja mitään kansallista strategiaa ei ollut. Viranomaisten toimista huolimatta päävastuu taudintorjunnasta oli asetettu kansalaisten vastuulle. Kansalaisia ohjattiin ehkäisemään influenssan leviämistä omatoimisesti. Viranomaisilla oli pääasiallisena tavoitteenaan ehkäistä taudin aiheuttamaa paniikkia.⁵⁹ Tämän takia annetuissa ohjeissa ei ollut määräävää sävyä, vaan ennemminkin sävy oli suostuttelevaa. Ihmisten käskeminen olisi helposti aiheuttanut enemmän paniikkia kuin suostuttelemisen.

Täysin päinvastaista suuntausta edustaa se, että ihmisille kerrottiin, ettei taudin ehkäisemiseksi ollut olemassa lääkkeitä.⁶⁰ Ennaltaehkäisevän lääkkeen puute kertoi ihmisille, ettei espanjantautia voi pysäyttää kuin he itse. Epidemian jatkuessa kansalaisille korostettiin suojautumisen merkitystä, vaikka espanjantaudin voittokulku vaikutti pysäyttämättömältä. Monet olivat varmasti havainneet espanjantaudin leviävän kaikista suojatoimista huolimatta. Lauri Taipale ilmaisi asian näin huhtikuussa 1919 Terveystieteiden lehdessä ilmestyneessä artikkelissaan 'Espanjan taudista': "Mitä espanjantautiin tulee, osoitti sen raivoisa ja hillitön liikunta suojelushoidon vähemmän tärkeäksi, mutta kumminkin huomattavaksi tekijäksi taudin vastustamisessa"⁶¹ Taipaleen artikkelin ilmestyessä taudin kolmas aalto oli jo ehtinyt iskeä Suomeen.⁶²

Sairaita velvoitettiin olemaan levittämättä espanjantautia. Heille annettiin velvollisuudeksi: "pitää huolta siitä, että hän ei huolimattomuudellaan aseta ympäristöään alttiiksi tartunnalle."⁶³ Sairaita kehoitettiin huolellisuuteen, etteivät vahingossa levittäisi tautia.

Terveitä kehoitettiin välttämään seurustelua sairastuneiden kanssa.⁶⁴ Tämä oli yleinen ongelma, koska sen välttäminen toistui ohjeissa. Sairaiden kanssa oleskelu oli helpoimpia tapoja saada tartunta. Sairaiden välttäminen oli helppoa, paitsi jos asui samassa asunnossa sairaan kanssa. Näissä tapauksissa lukijoita kehoitettiin nukkumaan ainakin niin kaukana sairaan sängystä, etteivät tämän pisarat ylettyneet terveen luokse.⁶⁵ Tämän ohjeen noudattaminen oli vaikeata erityisesti köyhälistön keskuudessa, koska he asuivat hyvin ahtaissa oloissa. Noin neljäkymmentä prosenttia tamperelaisista työläisistä asui yhden huoneen tai yhteiskeittiöllisissä asunnoissa. Yhteiskeittiöllisissä asunnoissa

⁵⁹ Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 193–197.

⁵³ 'Lääkintöhallituksen julistus yleisölle', *Työkansa*, 14.10.1918.

⁵⁴ Lauri Taipale, 'Espanjan taudista', *Suomen Terveystieteiden lehti*, 4/1919, 59.

⁶² Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 68.

⁶³ 'Lääkintöhallituksen julistus yleisölle', *Työkansa*, 14.10.1918.

⁶⁴ 'Espanjan tauti Tampereella', *Aamulehti*, 09.07.1918, 5.

⁶⁵ Konrad ReijoWaara, 'Espanjantauti', *Työkansa*, 16.10.1918.

keskimääräinen asukastiheys oli kolme asukasta huonetta kohden. Yli yhdeksänkymmentä prosenttia työväestöstä asui asunnoissa, jotka olivat liika-asutettuja aikansa standardien mukaan. Asunto oli liika-asutettu, jos siellä oli alle kuusi neliometriä tilaa asukasta kohden.⁶⁶

Terveitä myös kehoitettiin oleskelemaan mahdollisimman paljon ulkona,⁶⁷ koska influenssa leviää paremmin sisällä kuin ulkona.⁶⁸ Ihmisten oli kuitenkin ulkoillessaan vältettävä vilustumista, koska vilustumisen uskottiin altistavan influenssalle.⁶⁹

Terveitä kehoitettiin myös välttämään kaikenlaisia tungoksia: ”Edellä olevasta käy selville, että taudin levenemisen estämiseksi tulee välttää kansankokouksia ja huonustoja, joissa ihmisiä kokoontuu suuremmissa määrässä, kuten kokouksia, eläviäkuvia, teattereja, tanssihuoneistoja j. n. e.”⁷⁰

Samankaltaisia kehotuksia oli kuitenkin hyvin vähän. Suurimmassa osassa artikkeleissa ei kielletty ihmisiä seurustelemasta, vaan niissä painotettiin sairaiden eristämistä ja riskiryhmien suojelua.

Riskiryhmäläisiä kehoitettiin varovaisuuteen. Riskiryhmäläisiä olivat ennestään sairaat sekä vanhukset ja heitä kehoitettiin välttämään muita ihmisiä.⁷¹ Ennestään sairaita suositeltiin toimimaan näin:

”Erittäin on muita tauteja, kuten pitkällisiä sydän- ja keuhkotauteja, sairastavien itsensä tartunnalta suojeltava. Läppävikainen sydän, joka nipin napin jaksaa täyttää velvollisuutensa isäntäänsä kohtaan, helposti tekee lakon saadessaan vielä espanjantaudin siemeniä verisuoniputkissaan kuljetettavaksi. Vaivoin parantuneita keuhkotaudin arpeutumia tahtoo espanjantauti myös auki repiä. Siis pitkällisiä tauteja sairastavat korjauttakoon itseään lääkäriään erittäin huolellisesti kulkutautien liikkeessä.”⁷²

Nämä ohjeet perustuivat kokemuksiin edeltävästä influenssa pandemiasta vuosilta 1890–91. Tuolloin havaittiin tilastotieteen avulla, että influenssa kuolleisuus on suurempaa ennestään sairaiden ja vanhusten parissa, kuin muun väestön.⁷³ Vaikka espanjantauti oli poikkeuksellisen vaarallinen nuorten aikuisten keskuudessa,⁷⁴ heitä ei kehoitettu suojautumaan.

⁶⁶ Haapala, *Tehtaan valossa*, 158.

⁶⁷ ’Lääkintöhallituksen julistus yleisölle’, *Työkansa*, 14.10.1918.

⁶⁸ Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 38.

⁶⁹ ’Espanjantaudista, sen levenemisestä, esiintymisestä, hoidosta ja varokeinoista’, *Aamulehti*, 11.05.1918, 9.

⁷⁰ Armas Ruotsalainen, ’Influenssan eli espanjantaudin uhatessa.’, *Suomen Terveystieteiden lehti*, 1/1920, 5.

⁷¹ Esim. Armas Ruotsalainen, ’Influenssan kulkiessa’, *Tampereen Sanomat*, 01.08.1918, 4. & Lauri Taipale, ’Espanjan taudista’, *Suomen Terveystieteiden lehti*, 4/1919, 59.

⁷² Lauri Taipale, ’Espanjan taudista’, *Suomen Terveystieteiden lehti*, 4/1919, 59.

⁷³ Honigsbaum, *A History of the Great Influenza Pandemics*. 47–54.

⁷⁴ Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 168.

3.2 Millaisilla keinoilla taudilta voi suojautua

Ihmisille annettiin myös hygieniiaa koskevia ohjeita taudin välttämiseksi. Rokotteiden puuttuessa ihmisten vältteleminen ja hygienia olivat ainoita keinoja, joilla yksilö saattoi kamppailla kulkutauteja vastaan. Monet varmasti toivoivat rokotetta influenssaa vastaan, koska esimerkiksi isorokkoa vastaan oli jo tuolloin olemassa rokote.⁷⁵ Isorokko rokote ei tuolloin ollut mikään uusi keksintö, vaan Suomen ensimmäinen rokotus oli annettu jo vuonna 1802.⁷⁶

Sairaille annettiin hygieniaohjeita. Heitä ohjeistettiin ehkäisemään taudin leviämistä, joka tapahtui pärskeiden välityksellä. Sairaita kehoitettiin esimerkiksi suojaamaan suunsa yskiessä ja aivastaessa. Heitä suositeltiin lisäksi hankkimaan sylkykoppi, johon he voisivat sylkäistä lattian sijasta.⁷⁷

Terveille annettiin ohjeita, jotka auttoivat espanjantaudin välttämässä. Tällainen oli esimerkiksi käsien peseminen,⁷⁸ joka ehkäisi taudin leviämistä. Influenssan tiedettiin jo tuolloin leviävän hyvin kosketuksen välityksellä.⁷⁹ Erityisesti käsien pesemistä suositeltiin ennen ruokailemista,⁸⁰ sekä jos he olivat olleet tekemisissä espanjantautiin sairastuneen kanssa.⁸¹ Käsien pesemisen hyöty tautien ehkäisemisessä oli löydetty jo 1800-luvulla,⁸² joten mitenkään espanjantaudille ainutlaatuisesta ohjeesta ei ollut kyse.

Käsien pesun lisäksi kansalaisia ohjeistettiin huuhtelemaan suu ja nielu.⁸³ Tämä tunnetaan myös kurlaamisena ja sillä oli merkittävä rooli espanjantaudin vastaisissa ohjeissa ympäri maailman. Esimerkiksi Saksan Badenissa ihmisiä ohjeistettiin kurlaamaan suunsa.⁸⁴ Myös japanilaisia ohjeistettiin kurlaamaan. Kurlaamisen hyödystä espanjantaudin torjunnassa Japanissa ei ollut näyttöä, mutta se antoi kuitenkin ihmisille jotain tekemistä. Tämä tekemisen tunne kohotti ihmisten moraalialia.⁸⁵ Kurlaamisella oli varmasti samanlainen vaikutus suomalaisten keskuudessa.

⁷⁵ Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 203.

⁷⁶ Vuorinen, *Tautinen Suomi*, 162.

⁷⁷ 'Lääkintöhallituksen julistus yleisölle', *Työkansa*, 14.10.1918.

⁷⁸ Esim. 'Lääkintöhallituksen julistus yleisölle', *Työkansa*, 14.10.1918. & Terveystoimisto, 'Tautisuudesta Tampereella', *Aamulehti*, 27.10.1918, 3.

⁷⁹ Armas Ruotsalainen, 'Influenssan eli espanjantaudin uhatessa.', *Suomen Terveystoimisto*, 1/1920, 5.

⁸⁰ Esim. Lauri Taipale, 'Espanjan taudista', *Suomen terveystoimisto*, 4/1919, 59. & 'Espanjan tauti Tampereella', *Aamulehti*, 09.07.1918, 5.

⁸¹ Lauri Taipale, 'Espanjan taudista', *Suomen Terveystoimisto*, 4/1919, 59.

⁸² WHO Guidelines on Hand Hygiene in Health Care: First Global Patient Safety Challenge Clean Care Is Safer Care. Geneva: World Health Organization; 2009. 4, Historical perspective on hand hygiene in health care. Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK144018/>

⁸³ Lauri Taipale, 'Espanjan taudista', *Suomen Terveystoimisto*, 4/1919, 59.

⁸⁴ Witte, 'The plague that was not allowed to happen', 51.

⁸⁵ Rice, 'Japan and New Zealand in the 1918 influenza pandemic', 81.

Sairaita hoitaville annettiin ohjeita, jotta he välttäisivät taudin. Kaikki sairaasta lähtevät sylki ja ulostukset oli laitettava lysoli⁸⁶veteen. Samoin hoitajan oli aina pestävä kätensä lysolivedellä potilasta hoidettuaan. Potilaan petivaatteet ja sänky oli myös pestävä ennen kuin niitä voisi käyttää uudelleen. Näiden lisäksi sairaan huone oli desinfioitava mahdollisimman usein.⁸⁷ Desinfioinnille oli annettu merkittävä rooli espanjantaudin vastaisessa kamppailussa.

Espanjantaudin uskottiin leviävän siihen kuolleiden ruumiista. Tämän johdosta kansalaisille annettiin ohjeita kuolleisiin liittyen. Kuolleita ei saanut käydä katsomassa ja ruumiin kuljettamista paikasta toiseen ohjeistettiin välttämään. Taudin oli kerrottu levinneen tällaisissa tilaisuuksissa. Ruumiit piti laittaa mahdollisimman nopeasti arkkuun ja sulkea arkut pysyvästi.⁸⁸ Nykytutkimuksen valossa influenssavirus ei selviä kuolleessa ruumiissa,⁸⁹ mutta se levisi silti erilaisissa hautajaistilaisuuksissa.

Espanjantaudin ehkäisemiseksi annettiin käytännöllisiä ohjeita, jotka pohjautuivat lääketieteen uusiin teorioihin. Näitä teorioita oli mikrobiteoria ja tautien leviäminen tarttumalla. Ohjeet oli kohdistettu tavallisille suomalaisille.

4. Espanjantaudin hoito

Ohjeita jaettiin myös sairastumisen varalta. Näiden tarkoituksena oli ehkäistä erilaisia jälkitauteja kuten keuhkokuumetta.⁹⁰ Ohjeissa vastuu paranemisesta annettiin yksilölle itselleen. Erityisen vaarallinen jälkitauti koettiin ihmisen oman varomattomuuden seuraukseksi.⁹¹

4.1. Mitä pitäisi tehdä sairastuessa

Huomatessaan taudin ensioireita lukijoita kehoitettiin jäämään sisätiloihin, pukemaan päälleen lämpimästi ja juomaan jotain kuumaa.⁹² Sänkyyn käskettiin menemään välittömästi kuumeen noustessa.⁹³ Hoito-ohjeet olisi voitu antaa minkä tahansa flunssan hoitamiseksi.

Sairaan hoidossa levolla uskottiin olevan merkittävä rooli. Lauri Taipale kehotti lukijoita Terveydenhoitolehdessä:

⁸⁶ Lysoli on desinfiointiaine, joka otettiin käyttöön vuonna 1889.

<https://www.vsshp.fi/fi/sairaanhoitopiiri/lasarettimuseo/kuukauden-esineet/Sivut/maaliskuu-2015.aspx>

⁸⁷ 'Espanjantaudista, sen levenemisestä, esiintymisestä, hoidosta ja varokeinoista', *Aamulehti*, 11.05.1919, 9.

⁸⁸ 'Espanjantaudista, sen levenemisestä, esiintymisestä, hoidosta ja varokeinoista', *Aamulehti*, 11.05.1919, 9.

⁸⁹ <https://www.paho.org/en/health-emergencies/risk-dead-bodies-associated-epidemic>

⁹⁰ Armas Ruotsalainen, 'Influenssan kulkiessa', *Tampereen Sanomat*, 01.08.1918, 4.

⁹¹ 'Espanjantaudista, sen levenemisestä, esiintymisestä, hoidosta ja varokeinoista', *Aamulehti*, 11.05.1919, 9.

⁹² Konrad ReijoWaara, 'Espanjantauti', *Työkansa*, 16.10.1918.

⁹³ Esim. Konrad ReijoWaara, 'Espanjantauti', *Työkansa*, 16.10.1918. & Armas Ruotsalainen, 'Influenssan kulkiessa', *Tampereen Sanomat*, 01.08.1918, 4.

”Espanjantautinen kuuluu vuoteeseen. Joskin on tapauksia, jolloin sairastuneet korkeasta kuumeesta huolimatta ovat hoitaneet toimiansa ja olleet vapaasti liikkeellä, ovat monet vaikeat tapaukset etsittävä tällaisten hoitamattomien tapauksien joukosta, jotka kumminkin lopulta ovat päätyneet hautaan vieneeseen keuhkokuumeeseen. Lepo on välttämätön kuumeen ensimmäisten väreiden selkää karmiessa. Ei ole odotettava taudin hurjaa valtaushyökkäystä jalkeilla ollessa.”⁹⁴

Taipaleen katkelmassa tuomitaan monien vähättelevä suhtautuminen espanjantautiin. Hänen mukaansa useat espanjantaudin vakavammat tapaukset olivat seurausta ihmisten varomattomuudesta. Ongelmana ei kuitenkaan usein ollut ihmisten piittaamattomuus taudista, vaan toimeentuloon liittyvät ongelmat. Kaupungeissa kuten Tampereella työväen toimeentulo oli vakavasti uhattuna sisällissodan jälkeisessä tilanteessa, johtuen työttömyydestä ja elintarvikepulasta. Töissä käyvillä ei ollut varaa jäädä kotiin sairastamaan tässä tilanteessa.⁹⁵

Taudin alussa suositeltiin myös tarkkaa ja niukkaa ruokavaliota.⁹⁶ Ruokavalion muuttaminen oli hyvin vanha ilmiö, se oli jo osa hepokattista lääketiedettä antiikissa.⁹⁷ Kevyt ruokavalio hyödytti taudinhoidossa, koska influenssa saattoi aiheuttaa vatsaoireita.⁹⁸

Hikoilua myös suositeltiin sairaan hoitamisessa. Saunaan ei saanut mennä, joten potilaan oli hiottava jossain muualla kuten sängyssä.⁹⁹ Hikoilua suositeltiin vain sairauden alussa, ennen kuin kuume ehtisi nousta korkeaksi.¹⁰⁰ Sairaalle vuode piti lämmittää pulloilla tai vuoteenlämmittäjillä. Vuoteenlämmittäjät olivat esimerkiksi sähköllä toimivia laitteita. Pullojen kanssa kehoitettiin olemaan varovaisia, koska hajotessaan kuuma pullo voisi polttaa potilaan. Kaupoista oli saatavilla erikseen lämpöpulloja, mutta kotoa löytyvät kelpasivat myös. Lasipulloja ei kuitenkaan saanut käyttää, koska ne hajosivat helposti. Lämmön lähteen ja potilaan väliin oli laitettava eriste, joka estäisi pulloa polttamasta potilasta.¹⁰¹ Lämpöpullot ja vuoteenlämmittäjät olivat osoitus kehittyvästä kaupallisesta kulttuurista ja terveyden kaupallistumisesta.

Taudin jatkuessa kuume piti saada laskemaan. Kuumeen laskemiseksi suositeltiin viilentäviä hoitoja, kuten kylmiä kääreitä.¹⁰² Kylmäkääreitä olivat kääreitä, jotka olivat uitettu kylmässä vedessä.¹⁰³

⁹⁴ Lauri Taipale, 'Espanjan taudista', *Suomen Terveystieteiden lehti*, 4/1919, 60.

⁹⁵ Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 141–142.

⁹⁶ E. L., 'Espanjantauti eli influenssa', *Suomen Terveystieteiden lehti*, 9/1918, 137.

⁹⁷ Porter, *The greatest benefit to mankind*, 57.

⁹⁸ Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 39–40.

⁹⁹ Lauri Taipale, 'Espanjan taudista', *Suomen terveystieteiden lehti*, 4/1919, 60.

¹⁰⁰ E. L., 'Espanjantauti eli influenssa', *Suomen Terveystieteiden lehti*, 9/1918, 137.

¹⁰¹ Armas Ruotsalainen, 'Sairaalle vuoteen lämmittäminen', *Suomen Terveystieteiden lehti*, 7–8/1918, 122–123.

¹⁰² E. L., 'Espanjantauti eli influenssa', *Suomen Terveystieteiden lehti*, 9/1918, 137.

¹⁰³ Esim. Armas Ruotsalainen, 'Kylmät kääreitä sairashoitokeinona', *Suomen Terveystieteiden lehti*, 1/1919, 12–15.

Kuumeen laskemisen lisäksi ne lievittivät päänsärkyä.¹⁰⁴ Terveystieteiden lehdessä Armas Ruotsalainen antoi ohjeita kääreiden käyttämisestä. Hän esitteli kylmät kääreet hyväksi yleishoidoksi kuumeopotilaiden hoidossa. Niitä piti kuitenkin käyttää varovasti, koska ne saattoivat rasittaa potilasta. Lehdessä kerrottiin monien pelkäävän käyttää kylmiä kääreitä. Ruotsalainen pyrki kuitenkin rauhoittamaan lukijoita, todeten monien yleisten kuumelääkkeiden olevan vaarallisempia. Hänen mukaansa kääreet olivat erinomainen keino kuumeen hoidossa, jos niitä käytettiin oikein.¹⁰⁵

Myös lääkehoitoa espanjantautiin oli olemassa.¹⁰⁶ Kuitenkaan mikään näistä lääkkeistä ei tehonnut, koska tuolloin ei vielä ollut olemassa virusten hoitoon tarkoitettuja lääkkeitä. Ensimmäinen tällainen lääke ilmestyi markkinoille vasta vuonna 1968.¹⁰⁷ Kipua lievittäviä lääkkeitä, kuten aspiriinia oli tuolloin saatavilla. Niiden käyttöä suositeltiin kipujen lievittämiseksi.¹⁰⁸ Oopiumia ja morfiinia suositeltiin kovien kipujen hoitamiseksi.¹⁰⁹

4.2 Jos ei terva, viina ja sauna auta

”Mustajärven eläke-waari käytti terwaa, saunaa ja kaiken waralta säästämäänsä wiina sekä parani kuin paranikin, waikka henki monesti oli peukalon kintaassa ja appikin kerran haettiin äijän hengenlähtöä helpottamaan.”¹¹⁰

Mustajärven waari ei ollut yksin yrityksissään hoitaa espanjantautia omin keinoin. Kansan keskuudessa esiintyi eri. Näitä olivat esimerkiksi sauna, alkoholi, yrttiteet ja kuumepulverit. Monet kansalaiset uskoivat näihin hoitokeinoihin, koska he eivät luottaneet virallisiin hoitokeinoihin tai lääkkeisiin.¹¹¹

Suomalaiset hoitivat usein vaivojaan menemällä saunaan. Lääkärit kuitenkin suhtautuivat tähän tapaan kielteisesti.¹¹² Joidenkin lääkäreiden mielestä saunominen oli jopa terveydelle haitallista.¹¹³ Terveystieteiden lehdessä saunassa käynnin kerrottiin olevan jopa vaarallista: ”Se (saunassa käynti)

¹⁰⁴ Konrad ReijoWaara, 'Espanjantauti', *Työkansa*, 16.10.1918.

¹⁰⁵ Armas Ruotsalainen, 'Kylmät kääreet sairashoitokeinona', *Suomen Terveystieteiden lehti*, 1/1919, 12–15.

¹⁰⁶ Konrad Reijo-Waara, 'Espanjantauti', *Työkansa*, 16.10.1918.

¹⁰⁷ Bule M, Khan F, Niaz K. Antivirals: Past, Present and Future. *Recent Advances in Animal Virology*. 2019;425–446. Published 2019 Jun 6. doi:10.1007/978-981-13-9073-9_22.

¹⁰⁸ Konrad ReijoWaara, 'Espanjantauti', *Työkansa*, 16.10.1918.

¹⁰⁹ E. L., 'Espanjantauti eli influenssa', *Suomen Terveystieteiden lehti*, 9/1918, 137.

¹¹⁰ Mikko W-s, 'Päivän kuulumisia', *Tampereen Sanomat*, 03.11.1918, 5.

¹¹¹ Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 201.

¹¹² Esim. Armas Ruotsalainen, 'Influenssan kulkiessa', *Tampereen Sanomat*, 01.08.1918, 4. & Armas Ruotsalainen, 'Influenssan eli espanjantaudin uhatessa.', *Suomen Terveystieteiden lehti*, 1/1920, 6.

¹¹³ Vuorinen, *Tautinen Suomi*, 79.

on osoittautunut tässä vahingolliseksi ja moni on saanut hengellensä maksaa ajattelemattomuutensa”¹¹⁴.

Alkoholin käyttö espanjantaudin hoidossa oli kiistanalaista. Erilaisia alkoholijuomia kerrottiin käytettävän espanjantaudin hoitoon eri puolilla Eurooppaa. Englantilaiset vanhoivat rommilla terästetyn kaurapuuron nimeen. Italialaiset suosivat punaviinejä. Norjalaiset uskoivat konjakin voimaan kukistaa espanjantauti.¹¹⁵ Suomessa myös lääkittiin viinalla; suomalaiset suosivat konjakkia. Kieltolain astuttua voimaan lääkärit antoivat reseptillä viinaa, kunhan sitä ei juotu juopumistarkoituksessa.¹¹⁶ Erityisesti kansalaisille annetuissa ohjeissa alkoholin käyttö lääkkeenä oli kiistanalaista. Terveystieteissä Lauri Taipale suositteli konjakkia lääkkeeksi kuumeeseen,¹¹⁷ mutta lehden toimitus kommentoi tätä näin: ”Toimitus ei ole tahtonut kieltää lehdessä sijaa tältä kirjoitukselta, vaikka siinä esitetty hoitotapa poikkeakin Terveystieteissä ennen suositelluista hoitokeinoista. Samaa tautia näet voidaan hoitaa eri tavoilla yhtä hyvillä tuloksilla”¹¹⁸. Kannat alkoholiin erosivat jopa Terveystieteissä sisällä; esimerkiksi lehden päätoimittaja Reijo Waara oli raittiusmies.¹¹⁹ Ainakaan Terveystieteissä suhtautuminen alkoholiin lääkkeenä ei voinut olla vihamielinen, koska sellaisessa ilmapiirissä Taipaleen artikkeli tuskin olisi edes julkaistu. Toisaalta lehden toimituksen mielipide alkoholiin oli varmasti kielteinen, koska muuten Taipaleen ohjeeseen ei olisi tuota huomiota lisätty.

Kielteisesti alkoholin käyttöön taudin hoidossa suhtautui Suomen raittiiden lääkäreiden liiton ilmoitus Työkansa lehdessä. Sen mukaan alkoholin käyttö hoitamisessa ei ole pelkästään hyödyttömiä, vaan jopa vaarallista. He perustelivat väitteensä tiedemiesten tekemillä tutkimuksilla. Raittiit lääkärit myös esittivät, että todisteet alkoholin hyödyistä hoidossa olivat vääristyneitä. Heidän mukaansa alkoholilla parannetut tautitapaukset olivat olleet lieviä. Alkoholin sijaan he kehottivat suomalaisia juomaan esimerkiksi teetä tai kuumaa mehua.¹²⁰ Alkoholin kiistanalainen asema hoitokeinona liittyi aikansa keskusteluun alkoholin asemasta.

Yrttiteen hyödyt koettiin olemattomiksi, mutta niiden juomisella ei koettu olleen haittaa.¹²¹ Niiden hyödyt rajoittuivat niiden lämmittävään vaikutukseen, koska tee juotiin lämpimänä. Lämpimät

¹¹⁴ Armas Ruotsalainen, 'Influenssan eli espanjantaudin uhatessa.', *Suomen Terveystieteissä*, 1/1920, 6.

¹¹⁵ Wilkastus, 'Päivän kuulumisia', *Tampereen Sanomat*, 30.07.1918, 3.

¹¹⁶ Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 201–202.

¹¹⁷ Lauri Taipale, 'Espanjan taudista', *Suomen Terveystieteissä*, 4/1919, 60

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ Hietala, Marjatta: Reijo Waara, Konrad. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (viitattu 26.11.2020).

¹²⁰ 'Alkoholi ja espanjantauti', *Työkansa*, 02.05.1919.

¹²¹ Mikko Ws, 'Päivän kuulumisia', *Tampereen Sanomat*, 03.11.1918, 5.

juomat koettiin yleisesti hyödyllisiksi espanjantaudin hoidossa.¹²² Raittiit lääkärit lisäksi kokivat teen juomisen erinomaisena vaihtoehtona alkoholin käytölle.¹²³

Yleinen kanta kuumepulvereiden käyttöön oli kielteinen.¹²⁴ Lauri Taipale oli kuitenkin eri mieltä yleisen konsensuksen kanssa. Hän kertoi käyttäneensä kuumepulvereita alkoholin kanssa hoitaessaan potilaita.¹²⁵ Kuumepulverit olivat laaja ryhmä erilaisia lääkepulvereita, joiden uskottiin hoitavan kuumetta aiheuttavaa tautia. Kuitenkin kuumepulverien koettiin jopa olleen haitallisia: ”Älköön missään nimessä hätääntykö ottamaan omin neuvoin mitään kuumepulveria. Siitä on usein sulaa wahinkoa, eikä hyötyä mitään; kuumepulveri ei paranna tautia.”¹²⁶

4.3 Jälkitauti tulee ja tappaa

Lehdissä kerrottiin espanjantaudin olevan vaarallinen juuri jälkitautien vuoksi.¹²⁷ Jälkitauteja esiintyy enemmän influenssapandemioiden kuin kausi-influenssan aikana.¹²⁸ Tämän takia oli tärkeätä antaa ohjeita, joilla niitä voitiin yrittää torjua ja hoitaa.

Jälkitaudin saamisen kerrottiin olleen sairaan oma syy.¹²⁹ Esimerkiksi sängystä sairaana nouseminen saattoi aiheuttaa jälkitaudin.¹³⁰ Jälkitautien välttämiseksi: ”Suotawaa on, että sairaan toiwuttuaan ei tarwitsisi ryhtyä ainakaan ankarampaan ruumiilliseen eikä henkiseen työhön ennen kuin parin wiikon kuluttua”¹³¹. Tämä ei ollut mahdollista yhteiskunnan heikko-osaisten kohdalla, koska heidän toimeentulonsa oli heikolla pohjalla.¹³² Julistuksen kirjoittanut lääkäri Reijo Waara oli mukana työväenliikkeessä, joten hän tunsii sympatiaa työväkeä ja köyhälistöä kohtaan. Hänen suosittelmansa kahden viikon pituinen lepoaika oli mahdollisesti kohdistettu sekä työnantajille ja työtä tekeville. Lepo ajan pituus tosin vaihteli; Taipale suositteli vain parin päivän lepoa kuumeen lakattua.¹³³

Erilaisista jälkitaudeista kerrottiin lukijoille. Keuhkotulehdus eli keuhkokuume oli yleisin jälkitauti.¹³⁴ Suomen Terveystieteidenlehdessä kerrottiin, että kahdenlaista keuhkokuumeita oli;

¹²² Konrad Reijo Waara, 'Espanjantauti', *Työkansa*, 16.10.1918.

¹²³ 'Alkoholi ja espanjantauti', *Työkansa*, 02.05.1919.

¹²⁴ Konrad Reijo Waara, 'Espanjantauti', *Työkansa*, 16.10.1918.

¹²⁵ Lauri Taipale, 'Espanjan taudista', *Suomen Terveystieteidenlehti*, 4/1919, 59–60

¹²⁶ Konrad Reijo Waara, 'Espanjantauti', *Työkansa*, 16.10.1918.

¹²⁷ Esim. 'Espanjantaudista, sen levenemisestä, esiintymisestä, hoidosta ja varokeinoista', *Aamulehti*, 11.05.1919, 9. & E. L., 'Espanjantauti eli influenssa', *Suomen Terveystieteidenlehti*, 9/1918, 135.

¹²⁸ Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 40–41.

¹²⁹ Esim. 'Espanjantaudista, sen levenemisestä, esiintymisestä, hoidosta ja varokeinoista', *Aamulehti*, 11.05.1919, 9.

¹³⁰ 'Lääkintöhallituksen julistus yleisölle', *Työkansa*, 14.10.1918.

¹³¹ Konrad Reijo Waara, 'Espanjantauti', *Työkansa*, 16.10.1918.

¹³² Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 141.

¹³³ Lauri Taipale, 'Espanjan taudista', *Suomen Terveystieteidenlehti*, 4/1919, 61.

¹³⁴ Esim. E. L., 'Espanjantauti eli influenssa', *Suomen Terveystieteidenlehti*, 9/1918, 135. & Armas Ruotsalainen, 'Influenssan kulkiessa', *Tampereen Sanomat*, 01.08.1918, 4.

tavallista ja influenssakeuhkokuumetta.¹³⁵ Tavallinen keuhkokuume viittasi todennäköisesti yleiseen bakteerien aiheuttamaan keuhkokuumeeseen. Influenssakeuhkokuumeella tarkoitettiin mahdollisesti viruksen aiheuttamaa keuhkokuumetta. Viruksen aiheuttama keuhkokuume on vaarallisempi kuin bakteerien aiheuttama.¹³⁶ Influenssakeuhkokuumeen kerrottiin aiheuttaneen enemmistön kuolonuhreista.¹³⁷

Lukijoille kerrottiin muistakin jälkitaudeista kuin keuhkokuumeesta. Näitä olivat esimerkiksi keskikorvaintulehdus ja aivokalvontulehdus.¹³⁸ Aivokalvontulehdusta on yhä yleinen influenssan jälkitauti.¹³⁹ Korvatulehduksen hoidosta annettiin ohjeita Suomen Terveydenhoitolehden kirjepalstalla, kun nimimerkki ”Anni” kyseli salaperäisistä korvaongelmistaan toimitukselta. Annia kehoitettiin kääntymään korvalääkärin puoleen tai pesemään korvaansa vetysuperoksiidiliuoksella.¹⁴⁰

Lääkäri piti kutsua paikalle, jos potilaalla epäiltiin jälkitautia tai tauti pitkittyi.¹⁴¹ Kaupungeissa kuten Tampereella lääkärin paikalle kutsuminen oli helppoa, mutta maaseudulla vaikeaa. Suomessa lääkärit olivat keskittyneet kaupunkiin.¹⁴² Lääkäri havaitsi jälkitaudin potilaan keuhkoja tarkkailemalla.¹⁴³ Lääkäri piti myös pyytää käymään riittävän ajoissa, ettei potilaan hoito viivästyisi.¹⁴⁴ Lääkärin piti myös käydä tarkastelemassa keuhkotulehduksesta kärsivää potilasta joka päivä.¹⁴⁵

Keuhkokuumepotilaan piti mennä sairaalaan, jos lääkäri ei kykene tarkkailemaan hänen vointiaan päivittäin.¹⁴⁶ Sairaalapaikkoja oli pulaa, minkä seurauksena useat sairast joutuivat palaamaan koteihinsa.¹⁴⁷ Keuhkokuumeen hoidossa myös suositeltiin kylmävesikääreitä. Lääkärin piti kuunnella keuhkoja¹⁴⁸ käärön oikean paikan arvioimiseksi.¹⁴⁹

¹³⁵ E. L. ’Espanjantauti eli influenssa’, *Suomen Terveydenhoitolehti*, 9/1918, 135.

¹³⁶ Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 40.

¹³⁷ E. L. ’Espanjantauti eli influenssa’, *Suomen Terveydenhoitolehti*, 9/1918, 135.

¹³⁸ ’Espanjan tauti Tampereella’, *Aamulehti*, 09.07.1918, 5.

¹³⁹ https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00558#s1. 25.11.2020.

¹⁴⁰ ’Kirjelaatikko’, *Suomen Terveydenhoitolehti*, 7–8/1919.

¹⁴¹ Konrad ReijoWaara, ’Espanjantauti’, *Työkansa*, 16.10.1918. & ’Espanjan tauti Tampereella’, *Aamulehti*, 09.07.1918, 5.

¹⁴² Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 24–26.

¹⁴³ Konrad ReijoWaara, ’Espanjantauti’, *Työkansa*, 16.10.1918.

¹⁴⁴ Esim. ’Espanjantaudista, sen levenemisestä, esiintymisestä, hoidosta ja varokeinoista’, *Aamulehti*, 11.05.1919, 9.

¹⁴⁵ E. L. ’Espanjantauti eli influenssa’, *Suomen Terveydenhoitolehti*, 9/1918, 135.

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa*, 203–204.

¹⁴⁸ Normaalisti keuhkokuumeessa uskottiin infektion kykenevän vaihtaa paikkaa keuhkoissa. E. L. ’Espanjantauti eli influenssa’, *Suomen Terveydenhoitolehti*, 9/1918, 135.

¹⁴⁹ Konrad ReijoWaara, ’Espanjantauti’, *Työkansa*, 16.10.1918.

5. Johtopäätökset

Suomalaisille espanjantaudista jaetut ohjeet olivat kattavia, mutta laadultaan vaihtelevia. Espanjantautia lähestyttiin ohjeissa monipuolisesti. niitä annettiin taudin luonteesta sekä sen torjunnasta ja hoidosta. Artikkeleissa annettuja ohjeita voidaan pitää yhtenäisenä kokonaisuutena, koska niitä kirjoitti pieni määrä lääkäreitä. Lääkärit kuten ReijoWaara ja Ruotsalainen kirjoittivat Terveystieteiden ja sanomalehtiin.

Annetut ohjeet perustuivat tieteeseen. Erityisesti lehtien mukaan bakteriologian avulla oli saatu selville mikä tauti espanjantauti oli ja mikä sitä aiheutti. Tieteellä ei kuitenkaan ollut kovinkaan merkittävä asema itse annetuissa ohjeissa. Ohjeissa ei esimerkiksi vedottu tieteellisiin havaintoihin tai teorioihin. Useat Suomessa annetut ohjeet olivat samanlaisia, kuin kansainvälisesti jaetut. Esimerkiksi taudin torjunnasta suomalaisille annettiin samankaltaisia ohjeita, kuin Saksassa ja Japanissa. Taudin hoidon ja ehkäisyn lisäksi ohjeiden tarkoituksena oli paniikin ehkäiseminen. Kansalaisia ohjeistettiin noudattamaan annettuja ohjeita, jolloin taudin ei olisi pitänyt olla vakava. Ohjeet eivät olleet ristiriitaisia, paitsi alkoholin kohdalla.

Ohjeiden kohdeyleisö vaihteli ohjeesta riippuen. Taudin ehkäisemiseksi annetuilla ohjeilla ei ollut minkäänlaista kohdeyleisöä, vaan ne olivat suunnattu kaikille. Tämän lisäksi sairaille annetut ohjeet olivat kohdistettu kaikille. Potilaiden hoitamista varten annetut ohjeet kohdistettiin naisille, koska he olivat perheissä päävastuussa hoitamisesta.

6. Lähteet ja kirjallisuus.

I Painetut lähteet.

1. Lehdistö

Aamulehti, 1918, 1919.

Työkansa, 1918, 1919.

Tampereen Sanomat, 1918, 1919.

Suomen Terveystieteiden lehti, 1918, 1919, 1920.

II Tutkimuskirjallisuus.

1. Verkkosivut.

Center for disease control and prevention. <https://www.cdc.gov> (Luettu 1.6.2021)

Robert Koch Institut <https://www.rki.de> (Luettu 1.6.2021)

Nationa Center for Biotechnology Information <https://www.ncbi.nlm.nih.gov> (Luettu 6.6.2021)

Turun yliopistollinen keskussairaala <https://www.vsshp.fi> (Luettu 6.6.2021)

Terveyskirjasto <https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto> (Luettu 6.6.2021)

2. Kirjallisuus.

Bule M, Khan F, Niaz K. 'Antivirals: Past, Present and Future.' *Recent Advances in Animal Virology* 2019, 425–446.

Haapala, Pertti, *Tehtaan valossa. Teollistumisen ja työväestön muodostuminen Tampereella 1820–1920*. Suomen historiallinen seura: Helsinki: 1986.

Hietala, Marjatta: Reijo Waara, Konrad. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (viitattu 26.11.2020).

Honigsbaum, Mark, *A History of the Great Influenza Pandemics. Death, Panic and Hysteria, 1830–1920*. Bloomsbury Academic: Lontoo & New York: 2020.

Linnanmäki, Eila, *Espanjantauti Suomessa. Influenssapandemia 1918–1920*. Bibliotheca Historica 95. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki 2005.

Pietilä, Jyrki, *Aatetaistoa ja jymyuutisia. Tamperelaisia sanomalehti-ilmiöitä 1800-luvulta vuosituhannen vaihteeseen*. Mediapinta Oy: 2010.

Rice, Geoffrey W., 'Japan and New Zealand in the 1918 influenza pandemic: comparative perspectives on official responses and crisis management'. Teoksessa Philips, Howard & Killingley, David (toim.), *The Spanish Influenza Pandemic of 1918–19: New perspectives*. Routledge: Lontoo, 2003, 73–86.

Uino, Ari, Malmberg, Raili, Leino-Kaukiainen, Pirkko & Kallio, Veikko. *Aikakauslehdistön historia. Yleisaikakauslehdet*. Suomen lehdistön historia 8. Kustannuskiila Oy: Kuopio 1991.

Witte, Wilfried, 'The plague that was not allowed to happen: German medicine and the influenza epidemic of 1918–19 in Baden'. Teoksessa Philips, Howard & Killingley, David (toim.), *The Spanish Influenza Pandemic of 1918–19: New perspectives*. Routledge: Lontoo, 2003, 49–58.

Vuorinen, Heikki S., *Tautinen Suomi 1857–1865*. Tampere University Press: Tampere 2006.

Zhu G, Wang Q, Lu S, Niu Y. 'Hydrogen Peroxide: A Potential Wound Therapeutic Target?'. *Med Princ Pract*. 2017/4 301-308.

